

Rus Devlet Geleneği ve İmparatorluk Stratejisinin Bileşenleri Üzerine Tarihsel Bir Analiz*

A Historical Analysis of the Russian State Tradition and the Components of Imperial Strategy

OKAN CAN ^{a,*} ORCID: 0000-0003-4863-5534

^a *Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Çalışmaları, İzmir, Türkiye*
(Gönderim Tarihi / Received: 08.05.2025; Kabul Tarihi / Accepted: 09.09.2025)

ÖZ

Bu makalede Çarlık Rusya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Rusya Federasyonu dönemleri Batı'yla olan münasebetler üzerinden tarihsel yöntemle karşılaştırılarak Rus devlet geleneği ve imparatorluk stratejisinin dünden bu güne süregelen temel bileşenleri analiz edilmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucunda lider kültü, merkeziyetçilik ve kamu mülkiyeti anlayışı, tek ve güçlü halk inşası, gizli servis ve devlet tehdidi, otokrasi, pragmatik batıcılık ve otoriterlik olmak üzere, devlet geleneğinde birbirini destekleyen yedi temel bileşene ulaşılmıştır. Rusya'nın bulunduğu coğrafyanın tekinsizliğinin, Rusya'da şahsına münhasır bir devlet sisteminin oluşmasına vesile olurken, coğrafyanın imparatorluk stratejisinin de şekillenmesinde rol oynadığı saptanmıştır. Bu çerçevede, Rusya'da yaşam alanının korunması gerekliliğinin Batı ile rekabeti zorunlu kılarak sıcak denizlere çıkma politikasının şekillenmesine vesile olduğu, yayılmacılığın aparatları olarak da Ortodoksluğun, Rusya'nın Batı'daki düzene alternatif oluşturan fikirlerin merkezi hâline getirilmesinin, Batı'dan gelecek saldırılara karşı mevcut tekinsiz coğrafyanın kalkan olarak kullanılmasının yer aldığı tespit edilmiştir. Bu makalede yapılan karşılaştırma, stratejik kültür kavramına katkıda bulunmakla birlikte Rusya merkezli tarihsel realizmin "yeni emperyalizm" argümanını desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Rus devlet geleneği, Rus imparatorluk stratejisi, Karşılaştırmalı tarih, Stratejik kültür, Tarihsel realizm

JEL Sınıflandırması: N40, N43, N44

ABSTRACT

In this article, the periods of Tsarist Russia, the Union of Soviet Socialist Republics and the Russian Federation were compared with the historical method through relations with the West, and the basic components of the Russian state tradition and imperial strategy that have continued from the past to the present were analyzed. As a result of the comparison, seven basic components that support each other in the state tradition were reached, namely the Leader cult, centralism and the understanding of public property, the construction of a one and powerful people, the secret service and the state threat, Autocracy, pragmatic Westernism and authoritarianism. It was determined that the uncanny nature of the geography where Russia is located led to the formation of a unique state system in Russia, while also playing a role in the formation of the imperial strategy. In this context, it was determined that the necessity of protecting the living space in Russia necessitated competition with the West and led to the formation of the policy of reaching the warm waters, and that Orthodoxy, Russia being made the center of ideas that constitute an alternative to the order in the West, and the use of the existing uncanny geography as a shield against attacks from the West were included as the tools of expansionism. It has been

* Bu makale sürdürülmekte olan "Rus Devlet Geleneği ve İmparatorluk Stratejisinin Avrupa'ya Etkisi Üzerine Tarihsel Bir Analiz" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

* Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: okancan718@gmail.com (O. CAN).

concluded that the comparison made in this article contributes to the concept of strategic culture and supports the “neo imperialism” argument of Russia-centered historical realism.

Keywords: Russian state tradition, Russian imperial strategy, Comparative history, Strategic culture, Historical realism

JEL Classification: N40, N43, N44.

1. GİRİŞ

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ilk defa egemen bir devletin sınırlarına yapılan müdahale olma niteliği taşımaktadır. Rusya, Ukrayna'nın işgalinin ardından, Batı tarafından yüklü yaptırımlara maruz kalmıştır. Bunun yanı sıra, temelde, Ukrayna'nın NATO'ya dâhil olmasını engellemeye çalışan Rusya, yapmış olduğu müdahaleyle Finlandiya'nın ve 1814'ten beri tarafsızlık statüsünü koruyan İsveç'in tehdit algılayarak NATO'ya katılmasına vesile olmuştur. Rusya'nın yapmış olduğu bu hamle, ticari daralmayla ve Batı'nın Rusya'ya karşı silahlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişmeyi devletlerin ekonomik ve politik olarak birbirine bağımlı olması durumunda çatışmanın azalacağını öngören karşılıklı bağımlılık kuramı (Keohane & Nye, 1977), tam olarak açıklayamamaktadır. Zira Batılı ülkelerle arasında bulunan yüksek düzeydeki ekonomik ve diplomatik bağımlılığa rağmen, Rusya 2014'te Kırım'ın ilhakından, 2022'de de Ukrayna'nın işgalinden geri durmamıştır. Bu durum, güvenlik ve devlet egemenliğine dair endişeler söz konusu olduğunda ekonomik çıkarların geri plana atıldığını göstermektedir (Mearsheimer, 2014; Rumer vd., 2022). Benzer şekilde, rasyonel tercih kuramı da devletlerin çıkarlarını maksimize etmek üzere mantıklı ve hesaplı politikalara yöneceklerini varsayar (Waltz, 1979; Fearon, 1995). Ancak Ukrayna savaşında Rusya'nın hamleleri, klasik rasyonel tercih modellerinin öngördüğü çıkar maksimizasyonuna ve maliyet-fayda analizine tam olarak uymamaktadır. Rusya'nın saldırgan tutumu, Batı yaptırımları ve uluslararası izolasyon risklerine rağmen devam etmiş ve bu da devletlerin davranışlarının sadece rasyonel hesaplamalarla açıklanamayacağını göstermiştir (Sakwa, 2022). Ayrıca, ideolojik ve kimlik temelli faktörlerin rolü, rasyonel tercih kuramının ekonomik ve stratejik fayda odaklı analizlerini zorlamaktadır (Lanoszka, 2020). Kimlik, norm ve algıların önemine vurgu yapan yapısalcı yaklaşımlar, özellikle Rusya'nın tarihsel kimlik ve jeopolitik kaygılarını anlamada faydalı olsa da, pratik politika tercihlerini açıklamakta zayıf kalmaktadır. Ayrıca, yapısalcı analizlerin öngöründe bulunma gücü sınırlıdır (Hopf, 2018; Checkel, 2001). Diğer taraftan, Liberal kuramın barış ve iş birliği vurgusu, özellikle demokratikleşme ve ekonomik bütünleşmenin çatışmayı önleyeceği varsayımı, Ukrayna bağlamında beklenen sonucu vermemiştir. Tam aksine, SSCB sonrası liberal dünyayla bütünleşmeye giden Rusya için Ukrayna'nın Batı'yla bütünleşme çabaları çatışmaya sebep olmuştur (Ikenberry, 2022). Uluslararası ilişkileri devletlerin güç mücadelesi olarak değerlendiren realizme göre Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması güç dengesi olarak yorumlanabilir. Ancak Rusya güç maksimizasyonu hedefini ciddi anlamda riske atacak ve yüksek maliyetli bir savaş tercihi yapmıştır. Bu anlamda, yazında realist görüşlerin ideolojik ve iç politik dinamikleri ihmal ettiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Mearsheimer, 2014; Walt, 2018). Bu teorik açmazlar neticesinde Rusya'nın davranışlarını anlamlandırabilmek için tarihsel bir değerlendirmeye ihtiyaç doğmuştur.

Rusya tarihi incelendiğinde, farklı dönemler ve rejimlere rağmen devlet davranışlarında belirli sürekliliklerin olduğu görülmektedir. Mearsheimer (2014, s. 80), Rusya'nın dış politika davranışlarının temelinde jeopolitik kaygılar ve güvenlik endişelerinin yattığını, "sıcak denizlere inme" arzusu ile çevresindeki kuşatma korkusunun tarih boyunca değişmeyen stratejik motivasyonlar olduğunu belirtir. Benzer şekilde, Hill (2019, s. 45), Rusya'nın imparatorluk geleneğinin hem Çarlık hem Sovyet dönemlerinde ve günümüzde Kremlin'in dış politika stratejilerinde temel bir unsur olduğunu, devletin kendisini büyük güç olarak tanımlaması ve çevresindeki alanları kontrol etme isteğinin süreklilik gösterdiğini vurgular. Sakwa (2022, s. 102) ise Rus dış politika davranışlarında Sovyetler Birliği döneminden miras kalan devlet merkezli yaklaşımın yanı sıra tarihsel güvensizlik ve çevresel tehdit algısının devam ettiğini, bu tarihsel patenlerin farklı rejim ve ideolojilere rağmen Rus dış politikasını şekillendirmeye devam ettiğini savunur. Lundestad (1998, s. 67) da Rusya'nın hem Çarlık hem Sovyet

dönemlerinde imparatorluk politikasını sürdürdüğünü ve bu durumun devlet davranışlarında süreklilik yarattığını, ideolojik farklılıklara rağmen güvenlik stratejisi ve bölgesel hâkimiyet isteğinin değişmediğini belirtir. Ayrıca Kotkin (2014, s. 90) Rusya tarihindeki büyük devlet reflekslerinin Çarlık döneminden Sovyetler Birliği'ne ve günümüz Rusya'sına uzanan bir süreklilik içinde olduğunu, özellikle jeopolitik tehdit algısı ve iç güvenlik politikalarında bu reflekslerin açıkça görüldüğünü ifade eder. Bu çalışmada, Çarlık Rusya, SSCB ve Rusya Federasyonu dönemlerindeki Avrupa ilişkileri üzerinden, değişmeyen Rus devlet geleneği ve imparatorluk stratejisinin ana hatlarını belirlemek amacıyla tarihsel karşılaştırma yapılarak, mevcut iddialara katkıda bulunulmuştur.

Yapılan tarihsel karşılaştırma sonucunda Rus devlet geleneğinin lider kültü, merkeziyetçilik ve kamu mülkü anlayışı, tek ve güçlü halk inşası, gizli servis ve devlet tehdidi, otokrasi, pragmatik batıcılık, ve otoriterlik olmak üzere dünden bu güne süre gelen yedi temel bileşene sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rusya'nın sahip olduğu savunmasız coğrafya, geniş ve açık sınırları, çevresindeki tarihsel tehdit algısı, yaşam alanının korunması gerekliliği ve sıcak denizlere erişim ihtiyacı, uzun süreli devlet geleneğinin temel unsurlarını oluşturmuştur. Bu unsurlar, Rusya'yı diğer imparatorluklardan ayıran benzersiz jeopolitik ve tarihsel özellikler olarak imparatorluğa dönüşüm sürecinde belirleyici rol oynadığı saptanmıştır. Bu çerçevede Rusya'nın Ortodoks jeopolitik, Coğrafyanın savunma kalkını olarak kullanılması ve Avrupa'nın koruyuculuğu (Alternatifi) gibi dünden bu güne değişmeden uyguladığı üç yayılma stratejisinin bulunduğı tespit edilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: TARİHSEL REALİZM VE STRATEJİK KÜLTÜR

Bu makalede girişilen çaba Rusya merkezli tarihsel realizm iddialarını destekler bir nitelik taşımaktadır. Tarihsel realizm, Rusya Federasyonu'nu Sovyetler Birliği ve Çarlık Rusya'yla karşılaştırarak "yeni emperyalizm" argümanını ortaya atmaktadır (Rumer, 2007; McNabb, 2016). Örneğin, günümüz Rusya'sının aktivitelerini "Sovyet İmparatorluğu'nun" yeniden doğuşu olarak değerlendiren McNabb dış politikada süreklilik taşıyan bir emperyalist düşüncenin bulunduğı iddiasındadır. Avrupa güvenliği ve AB-Rusya ilişkileri bağlamında, Rusya'nın topraklarını genişletmesi, güç gösterisi yapması ve etki alanındaki devletlere otorite kurma çabası "yeni emperyalizm" olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel realizme göre bu, SSCB'nin çöküşünün yarattığı sonuçları düzeltme amacından kaynaklanmaktadır (McNabb, 2016:3). Rusya'nın 2008'de Gürcistan'a müdahalesi, Kırım'ı ilhakı, Donbass bölgesindeki ayrılıkçılığı desteklemesi ve son olarak Ukrayna'yı işgali yeni emperyalizm argümanını destekler niteliktedir. Rusya'nın dünden bu güne değişmeden gelen paternlerini sökme çabasına girilen bu makale, tarihsel realizmin iddialarına dayanmaktadır.

Bunun yanında, Rus devlet geleneğindeki paternlerin sökülmesi amaçlandığından, kültürel boyutuna vurgu yapabilmek için stratejik kültür kavramından da yararlanılmıştır. Stratejik kültür kavramı, Colin Gray'in devlet idaresi ile nükleer silahlanma politikası arasındaki bağlantıyı ele aldığı bir çalışmada ortaya çıkmıştır (Gray, 1971). Ardından Jack L. Snyder, Gray'in çalışmasından ilham alarak ABD ve SSCB'nin farklı stratejik kültüre sahip olmalarının nükleer rekabet esnasındaki karar alma süreçlerine olan etkisini inceleyerek "stratejik kültür" kavramını derinleştirmiştir (Snyder, 1977)¹. Snyder, stratejik kültür kavramını "*ulusal bir stratejik topluluğun üyelerinin öğretim veya taklit yoluyla edindiğı ve birbirleriyle paylaştığı fikirlerin, koşullu duygusal tepkilerin ve alışılmış davranış kalıplarının toplamı*" şeklinde tanımlamıştır (Snyder, 1977: 8-9). Johnson'a göre her devletin kendine özgü bir kültürü olduğu için benzer stratejik durumlar karşısında farklı bir reaksiyon

¹ Snyder, Stratejik kültür kavramını Almond ve Verba, (1963) tarafından geliştirilen "politik kültür" kavramından esinlenerek formüle etmiştir.

gösterecektir (Johnson, 1995). Johnson, farklı kültürlerde yer alan benzer stratejik davranışları ele alan “kültür merkezli” ve sabit yapısal koşullar altında farklı kültürlerin farklı stratejik davranışlarına odaklanan “yapı merkezli” olmak üzere temel iki stratejik kültür yaklaşımı bulunduğunu ifade etmektedir (Johnson, 1995: 35). Bu makalede, stratejik kültür yaklaşımına, bir ülkenin (Rusya) stratejik kültürünün tarihsel süreçte değişen yapısal koşullara (İmparatorluklar dönemi, Büyük güçler dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönem) ve ülkenin değişen ideolojik anlayışına (Çarlık, Sosyalizm, Liberalizm) rağmen değişmeden gelen unsurları tespit edilmeye çalışıldığından diyakronik bir perspektif katılmıştır.

Bu makale kapsamında tarihsel realizm, Rusya’nın tarihsel devlet davranışlarının değişmeyen paternlerini anlamada temel çerçeveyi oluştururken, stratejik kültür yaklaşımı bu paternlerin kültürel arka planını derinlemesine incelemeye olanak sağlamaktadır. Bu makalede iki yaklaşım birbirini tamamlayıcı biçimde kullanılmıştır.

3. YÖNTEM: KARŞILAŞTIRMALI TARİH

Karşılaştırmalı tarih, yöntem olarak dünden bu güne birçok düşünür ve disiplin tarafından kullanılmıştır. Karşılaştırmalı tarihe, genellikle büyük toplumsal olayları (modernleşme, kapitalizm, Yüzyıl Savaşları) ve geniş süreçleri (*longue durée* - Hristiyanlık tarihi, İslam tarihi vb.) değerlendirmek üzere başvurulduğu görülmektedir (Tilly, 1989). Bu nedenle sosyal bilimlerin birçok disiplininde karşılaştırmalı tarih metodunun kullanımına rastlanmaktadır (Schieder, 1965: 532; Kocka ve Haupt:12; Müller, 1993). Karşılaştırmalı tarih yöntemi genel olarak, araştırma birimleri arasındaki farklara odaklanarak uyumsuzluk ve zıtlıkları değerlendirmeyi; genellemelere dayalı modeller oluşturarak benzerlikler ve işbirliklerini anlamayı amaçlayan biçimler barındırmaktadır (van den Braembussche, 1989; Skocpol & Somer, 1980). March Bloch’a göre karşılaştırmalı tarih, zaman ve mekân bakımından birbirine yakın ya da aynı kaynaktan geldiği düşünülen araştırma birimlerinin benzerlik ve farklılıklarının incelenmesi yöntemidir (Bloch,2007: 36-39). Skocpol ve Sommer’e göre tarihsel karşılaştırma “çapraz” ve “paralel” olarak iki eğilim barındırmaktadır (Skocpol ve Sommer, 1980). Çapraz karşılaştırma, araştırma birimleri arasında zaman ve mekân açısından uzaklık olduğu durumlarda kullanılır. Farklı coğrafyalarda veya farklı tarihsel dönemlerde ortaya çıkan olguların karşılaştırılmasında çapraz karşılaştırma uygulanmaktadır. Paralel karşılaştırma ise zaman ve mekânın yakın olduğu durumlarda, genellikle de ya zamanın ya da mekânın aynı olduğu durumlara kullanılır. Bu makalede izlenen karşılaştırma metodu mekân bakımından aynılık (Rusya) zaman bakımından farklılık (Çarlık, SSCB ve Federasyon dönemleri) barındırdığından paralel karşılaştırma niteliği taşımaktadır. Karşılaştırmalı tarih yazınında yer alan bir diğer sınıflandırma, karşılaştırma türlerini kültürel, tarihsel, karma ve tasvirî (yorumsal/hermeneutik) olmak üzere dört başlıkta ele almaktadır (Detienne, 2008; Haupt ve Kocka, 2010). Kültürel karşılaştırma “biz/onlar” ayrımına odaklanarak farklı toplumsal grupların gelenekleri, değerleri, sembolik dünyaları ve normları arasındaki benzerlik ve farklılıkları inceler (Haupt, 2001). Tarihsel karşılaştırma geçmiş ile bugün arasındaki farklılıkları ve süreklilikleri değerlendirir (Skocpol ve Somers, 1980). Karma karşılaştırma tarihsel ve kültürel karşılaştırmanın aynı anda uygulanan halidir (Tilly, 1984). Tasfiri/Yorumsal (Hermeneutik) karşılaştırma bilinen bir birimden yola çıkılarak bilinmeyen yorulamayı hedefler (Ragin, 1987). Bu makalede uygulanan yöntem zaman ve mekân bakımından “paralel karşılaştırma”, nitelik bakımından “karma karşılaştırma” özelliği taşımaktadır.

Mahoney ve Thelen karşılaştırmalı tarih çalışmalarının yalnızca betimleme ile sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda uzun vadeli kurumsal değişim süreçlerini açıklamaya hizmet etmesi gerektiğini vurgular (Mahoney, 2004; Mahoney ve Thelen, 2010). Bu bağlamda, “kritik dönemeçler”,

“yol bağımlılığı”, “katmanlaşma”, “yerinden oynatma” ve “saptırma” gibi kavramlar, uzun süreli tarihsel süreçlerde süreklilik ve değişim dinamiklerini analiz etmede önemli araçlardır (Collier ve Collier, 1991; Mahoney ve Thelen, 2010). Örneğin, 1991 yılında SSCB’nin ani bir şekilde çözülmesi piyasa ekonomisine geçiş, başkanlık sisteminin benimsenmesi gibi ani dönüşümlere sebep olduğu için “kritik dönemeç” olarak tanımlanabilir. Romanov otokrasisinin yerini 1917’den sonra SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) alması “yol bağımlılığına”; 1993 Rusya Federasyonu Anayasası’nın 2008 ve 2020 değişiklikleriyle demokratik görünümünün otoriter bir noktaya doğru ilerleyişi “katmanlaşmaya”; 1917 Devrimiyle Çarlık rejiminin kurumlarının topyekûn tasfiye edilip yerine Sovyet kurumlarının getirilmesi “yerinden oynatmaya”; SSCB devlet mülkiyetinin halka dağıtılmasının oligarkların mülkiyet gaspıyla sonuçlanması “saptırmaya” örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmada da, Rusya’nın devlet geleneği ve imparatorluk stratejilerindeki yapısal unsurların, farklı tarihsel dönemlerde (Çarlık, SSCB, Federasyon) ne ölçüde devamlılık gösterdiği, söz konusu kavramsal araçlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Bulgu kategorileri, karşılaştırmalı analiz sürecinde tümevarımsal bir perspektifle oluşturulmuştur. Tarihsel verilerdeki tekrarlayan temalar, tarihsel realizm ve stratejik kültür yaklaşımının iddiaları dikkate alınarak, Mahoney ve Thelen’in (2010) kurumsal süreklilik modeli aracılığıyla kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bileşenler Rusya’nın üç dönemi (Çarlık, SSCB, Rusya Federasyonu) üzerine yapılan kronolojik okuma sonucunda, tekrarlayan yapısal bileşenler tespit edilmiştir. Bu bileşenler, tarihsel kaynakların karşılaştırmalı analizi sırasında belirginleşen ve üç dönemde de kurumsal süreklilik gösteren tematik örüntülerdir. Literatürde benzer süreklilikler vurgulandığı için (bkz. Hosking, 1997; Sakwa, 2022), bu çalışmada tespit edilen bileşenler, mevcut kuramsal çerçevelerle uyumlu ve onları tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

4.1. Rus Devlet Geleneğinin Ana Bileşenleri

Bu bölümde Rus devlet geleneğinin ana bileşenleri ele alınmaktadır.

4.1.1 Lider kültü

Rus devlet geleneğinde dünden bugüne devam eden lider kültü anlayışının kökleri Bizans devlet geleneğinin Rusya’ya özgü yorumlanışına dayandırıldı². Roma’da Hristiyanlığın kabul edilmesinin ardından, Kilise tarafından hükümdara sınırları tam olarak belirlenmemiş bir otorite verildi (Runciman, 1957: 3)³. Bu durum, hükümdarın aynı zamanda kilisenin de lideri olarak görüldüğü “sezaropapist”⁴ bir tablonun ortaya çıkmasına vesile oldu. Ancak her şeye rağmen, Bizans’ta Hristiyanlığa geçmeden önce kurulu bir kilise sisteminin bulunması nedeniyle hükümdarın başına buyrukluğunu engelleyecek güçte bir Hristiyan kamuoyu yer almaktaydı (Runciman, 1957: 4). Bu nedenle, Bizans’ta sezaropapizm şekilsel nitelik taşımaktaydı. Ancak Rusya’da kilise sistemi, hükümdarın girişimleriyle inşa edildiğinden ve gerekli dini kamuoyu yaratabilecek derecede donanımlı din adamlarının az bulunmasından dolayı, kelimenin tam anlamıyla, sezaropapist bir

² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Ostrogorsky, 2019; Meyendorff, 1981)

³ Bizans’ta yer alan “Tanrısal Yetki” anlayışının Rus yönetim geleneğine olan etkisi için bkz. (Pipes, 1974).

⁴ Sezar ve Papa kelimelerinin birleşiminden oluşan Sezaropapizm, hükümdarın aynı zamanda dini otorite olarak görülmesi anlamını taşımaktadır.

yönetim ortaya çıktı. Rus kimliğini tanımlamakta başat öge haline gelen Ortodoksluk, Bizans'taki Ortodoksluğun ekümenik niteliğinden uzak, seçilmiş halk ve seçilmiş lider inancıyla ulusal bir nitelik kazanarak (Runciman, 1957: 8), dünden bu güne tüm Rus tarihini kapsayan lider kültü anlayışının temellerini atmış oldu.

SSCB döneminde, Romanov hanedanının kutsallığının inşa edilmesinde rol oynayan tören ve sembollere, Lenin ve Stalin kültürünün inşasında da yer verildi (Wortman, 2000: 300-350). Çarlık Rusya'daki halkın tek bir baba figürüne bağlılığına benzer bir anlayış SSCB'ye Stalin döneminde tam anlamıyla yerleşmeye başladı (Hosking, 1997: 200-230). Böylece, SSCB'nin kuruluşundan itibaren başta Lenin ve Stalin olmak üzere partinin başındaki isimlere yönelik lider kültü geliştirildi⁵. SSCB'de Ortodoksluğun etkisi yeni rejimle birlikte ortadan kalksa da, Çarlık Rusya'da Ortodoksluktan ortaya çıkan sezaropapist lider kültü anlayışı SSCB'de Çar'ın yerini Parti Genel Sekreteri (Devlet Başkanı) alarak varlığını sürdürdü⁶.

SSCB'in dağılmasının ardından gelen liberalleşme adımları, Rusya Federasyonunun bir dizi krizin içerisine girmesiyle sonuçlandı⁷. Putin, devlet başkanı seçildikten sonra devlet kontrolünü artırma ve valilik seçimlerini kaldırma gibi otoriter girişimlerde bulundu (Nichol, 2014: 2). Putin'in zayıf bir devletin demokrasiye despotik bir iktidardan daha çok zarar vereceği yönündeki görüşü toplum nezdinde karşılık buldu (Baharçipek ve Ağır, 2014: 18). Böylece, Batı'yla sertleşen ilişkilere paralel olarak, Putin kişiliğinde şekillenen bir geleneğe dönüş süreci yaşandı. Geline nokta, Putin'in herhangi bir seçimle inme olasılığı bulunmadığından Çarlık Rusya'da sezaropapist nitelik kazanan Çar'ın SSCB'de Lider kültü şeklinde ortaya çıkışının Rusya Federasyonu'nda da devam ettiği yorumunu Putin üzerinden yapmak olanaklı görünmektedir⁸.

Bu çerçevede Rus lider kültürünün gelişiminde açık bir yol bağımlılığı gözlenmektedir. 1917 Devrimi bir kritik dönemeç olarak dini otoriteyi tasfiye etmiş, yerine ideolojik meşruiyet temelinde parti liderliği getirmiştir (yerinden oynatma). 1991'de SSCB'nin çöküşü ise ikinci bir kritik dönemeç yaratmış, Putin'in Ortodoks sembollerle pekiştirilen güçlü lider imajı bu tarihsel çizgiye katmanlaşma yoluyla eklenmiştir.

4.1.2. Merkeziyetçilik ve kamu mülkiyeti anlayışı

İlk Ruslar ticareti, vergi sistemini, kamu mülkünü ve askeri düzeni Türk-Moğollarla olan münasebetler sayesinde geliştirdi (Hayit, 1987: 26). Böylece, prensliklere bölünmüş dağınık haldeki Ruslar idare ve vergi sistemi sayesinde merkeziyetçi bir örgütlenmeye doğru gidebildi. Rusların Moskova altında birleşimi Türk ve Moğollardan edinilen “devletin birliği ve devamlılığı” ilkesi neticesinde gerçekleşebildi (Onay, 2007: 56). Yine, Türk-Moğollardan öğrenilen ülüş sisteminden doğan tüm mülkün hanedanlığın mülkü olduğu anlayışı kamu mülkünün gelişmesine vesile oldu (Togan, 1981: 357). IV. Ivan döneminde Opriçnina teşkilatı muhalif boyarların mülküne el koyma aracılığıyla mülkiyet rejimini kontrol altına alarak merkeziyetçi ve kamucu bir anlayışın Rus devlet geleneğine yerleşmesini sağladı (Çamaş, 2018).

Çarlık Rusya'nın dağılmasının ardından patlak veren iç savaş esnasında Bolşevikler, tıpkı Çarlık Rusya'daki gibi, merkeziyetçi bir örgütlenme yapısını inşa etmeye başladı. Ayrıca Bolşevikler iktidarı tamamen ele aldıktan sonra Çarlık Rusya'da kamu mülkiyeti anlayışıyla inşa edilmiş olan kolektif

⁵ Ayrıntılar için Bkz. (Gill, 1980)

⁶ Tuminez'e göre 1856 Kırım savaşının ardından ortaya çıkan Rus Milliyetçiliği Çarlık döneminde Panslavizm, Ortodoks Hristiyanlık ve Üçüncü Roma mitini kapsamaktaydı. Sovyetler döneminde Stalin'in “Sovyet Vatanseverliği” haliyle RF döneminde de “Rus Dünyası” söylemiyle yerini bulmaktaydı (Tuminez, 2000).

⁷ Ayrıntılar için Bkz. (Huygen, 2012).

⁸ Ayrıntılar için bkz. (Myers, 2015: 300-330; Gessen, 2012: 150-180).

çiftlikler Rusya'nın sosyalist rejime geçişinde yabancılık çekmemesine katkıda bulundu (Nove, 1992: 100-130). Lenin döneminde uygulamaya koyulan NEP (Yeni Ekonomi Politikası) kısmen mülkiyete olanak tanıyordu⁹. Ancak 1930'larda Stalin hızlı bir kollektivizasyon sürecine girerek Rusya'da serbest piyasa ve özel mülkiyet deneyiminin 1991'e kadar yaşanmasının önüne geçti¹⁰.

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu'nda yürürlüğe koyulan liberal politikaların önemli bir kısmı Putin'in devlet başkanlığına gelmesiyle birlikte rafa kaldırıldı. 83 federe birimin 8 üst valiliğe bağlanmasıyla merkezi otoriteyi güçlendiren Putin, oligarkları baskı altına alarak enerji şirketlerinin bir bölümünü kamulaştırma yoluna gitti (Andrew, 2013). Putin, SSCB'nin dağılmasının ardından zenginleşerek çıkan oligark kesimine, ancak hükümet politikalarıyla uyumlu oldukları müddetçe varlık şansı tanıdı¹¹. Böylece, Çarlık Rusya'dan beri süregelen merkeziyetçilik ve kamu mülkiyeti anlayışı liberalleşmiş görüntüsüyle Rusya Federasyonu'nda da varlığını sürdürmeye devam etti.

Bu çerçevede merkeziyetçilik ve kamu mülkiyeti anlayışı, tarihsel bir yol bağımlılığı göstermektedir. Stalin'in 1930'lardaki hızlı kolektivizasyonu bu geleneği pekiştiren bir kritik dönemeç olmuştur. Yeltsin dönemindeki özelleştirmeler bu süreklilikte bir saptırma yaratmışsa da Putin'in enerji sektöründe yaptığı kamulaştırmalar, serbestleşmeyi yerinden oynatma yoluyla tersine çevirmiştir. Böylece geçmişten gelen merkeziyetçi-kamucu gelenek, katmanlaşma aracılığıyla güncel siyasal yapıya eklenmiştir.

4.1.3. Tek ve güçlü halk inşası

Rus kimliğinde Ortodoksluk, neredeyse Rus olmakla aynı anlama gelecek kadar ağırlık taşımaktadır. Rus metropoliti İlorion'un "Sonuncular birinci olacaktır" ifadesinin en son Ortodoksluğa geçen halk Ruslar olduğu için Rusları tarif ettiği düşünüldü. Bu nedenle Rusların Ortodoks dünyasının başına geçeceği şeklindeki görüş, Rus kimliğiyle Ortodoksluk arasındaki mistik bir ilişki kurulmasına sebep oldu (Dualı, 2014: 208). Bizans'ın yıkılmasının ardından Rusların tek bağımsız Ortodoks halk olarak kalması Üçüncü Roma'yı kuracak olan "seçilmiş halk" oldukları görüşünü güçlendirdi (Dualı, 2014: 209-210). Devlete ve toplumsal hiyerarşinin üstündekilere itaat bir dini gereklilik olarak kabul edildiğinden merkeziyetçi devlet sistemi de dini bir nitelik taşımaya başladı¹². Güçlü meslek örgütlerinin bulunmayışı, patronaj ilişkileri güçlendirerek itaat kültürünü güçlendirirken giderek yoksullaşan Rus halkı içerisinde dayanıklılığın yüceltildiği bir kültür oluşumuna sebep oldu (Pouncy, 1994: 13). Zor şartlara dayanıklılıkları onları diğer halklardan daha iyi ve daha üstün olduklarının bir göstergesi olarak görülüyordu (Sinyavski, 1988: 78-80). Böylece toplumsal hiyerarşi ve düzen dini bir şemsiye altında sürdürülebilir hale geldi. Diğer taraftan, Çarlık Rusya nüfusunun büyük kısmı Rus olmayan etnik gruplardan oluşmaktaydı. Petro döneminde kısa süreliğine tüm etnik grupları kapsayan bir "Rusyalılık" kimliği inşa edilmeye çalışılsa da özellikle 18. Yüzyıldan itibaren azınlıkların Ruslaştırılması politikası devreye girdi. Ruslaştırmanın ana unsuru da Ortodokslaştırmaktı (Dualı, 2014: 211-212; Khodarkovsky, 2021: 272, 276).

Bolşevik Devrimi temelde Avrupa'da kapitalizme karşı verilen enternasyonalist mücadelenin bir halkasını oluşturuyordu. Başlangıçta Bolşevik devriminin Avrupa'ya yayılarak dünya devrimini tetikleyeceği beklentisi bulunurken bu görüş gücünü zamanla yitirdi (Hobsbawm, 1994: 70-100). Ardından Bolşevikler, SSCB'de sosyalizmi inşa etmeye ve bir Sovyet insanı tipi yaratmaya girişti.

⁹ Ayrıntılar için Bkz. (Lenin, 1921).

¹⁰ Ayrıntılar için Bkz. (Tauger, 2006)

¹¹ Ayrıntılar için Bkz: (Markus, 2017)

¹² IV. İvan'a yakın Opricniklerden biri olan Silvester'in düzenlediği "Domestroy" adlı eserde bahsedilen değerler 18. yüzyıla kadar Rus halkı üzerinde etkisini göstermiştir.

Esasında sosyalizm, Çarlık dönemindeki gibi Ortodoksluğa dayalı bir Rus milliyetçiliği anlayışına olarak tanınamaktaydı¹³. Ancak yeşeren tek ülkede sosyalizm ve Rusya'nın sosyalizmin ana vatani olduğu düşüncesiyle birlikte, Rus dilinin ve Kiril alfabesinin sosyalizmin dili olduğu görüşü güç kazanmaya başladı (Brandenberger, 2002: 150-180). Diğer taraftan, Çarlık dönemindeki dayanıklı Rus halkı miti yerini kapitalizme karşı savaş halinde olan Sovyet halkı anlayışına bıraktı (Alexievitch, 2013: 149).

Tarih boyunca sürekli topraklarını genişleten Rusya SSCB'nin dağılmasının ardından tarihinin en büyük coğrafi daralmasını yaşayarak en homojen halini almış oldu (Trenin, 2011: 20). Çarlık döneminde Hristiyanlaştırma, SSCB döneminde Sovyet insanı yaratma şemsiyesi altında yer eden Ruslaştırma politikası, Rusya Federasyonu'nda "tek halk" söylemiyle yerini buldu. Ukraynalıların ve Balarusların Ruslarla aynı halk olduğunu iddia eden bu anlayış ortak dil, tarihsel köken ve din (Ortodoksluk) üzerinden yola çıkmaktadır (Putin, 2021). Çarlık Rusya'da ve SSCB'de ortak kimlik yaratma kaygısından beslenen Ruslaştırma politikasının Rusya Federasyonu'nda yayılmacı hedeflerin bir parçası haline geldiği yorumu yapılabilir. Ayrıca SSCB'nin dağılmasının ardından eski SSCB ülkelerinde kalan Rus azınlıkların korunması meselesi Rus yayılmacılığının aparatı işlevi görmektedir. Zira Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın işgali bu gerekçelere dayandırıldı. Rusya'nın bu tutumu diğer Doğu Avrupa ülkelerini de hedefe oturtmaktadır¹⁴. Diğer taraftan Putin, Çarlık Rusya'daki dayanıklılığı yücelten anlayışın SSCB'de toplumu militarize eden formunu da korumayı tercih etti. Boris Yeltsin döneminde özgürlük ve demokrasi adına devletin küçültülmesini olumsuz karşılayan Rus halkı Putin'in çizdiği militarist imaja güven duydu (Hale, 2011). Böylece Çarlık Rusya'dan beri süregelen tek ve güçlü halk ideali Rusya Federasyonu'nda yerini almaya başladı.

Bu bağlamda tek ve güçlü halk anlayışının evriminde, Çarlık Rusya'daki "seçilmiş Ortodoks halk" söylemi ile Sovyet döneminde yaratılan "Sovyet insanı" ideali arasında açık bir katmanlaşma söz konusudur. 1917 Devrimi bir kritik dönemeç olarak dini kimliğin yerini sosyalist kimliğe bırakmasına neden olmuş (yerinden oynatma), 1991 sonrası dönemde ise Putin bu sürekliliği yol bağımlılığı çerçevesinde yeniden üretmiştir. 2014'te Kırım'ın ilhakı kritik bir dönemeç işlevi görerek "tek Rus halkı" söyleminin jeopolitik meşruiyet aracına dönüşmesini sağlamıştır.

4.1.4. Gizli servis ve devlet tehdidi

IV. Ivan, inşa ettiği sistemin sürdürülebilirliği için Ortodokslukla tesis edilen rıza faktörünün yanında korku faktörüne de ihtiyaç duydu. Bu görevi üstlenen Opriçnina teşkilatı merkezi yönetime tehdit oluşturabilecek Boyar ve din adamlarının tasfiyesinin yanında istihbarat faaliyetlerini de sürdürmekteydi. Böylece Opriçnina tarzı örgütlenmeler toplumda korkuyu arttırarak devlete itaati perçinleyen bir mekanizma olarak Rus devlet geleneğinin ayrılmaz bir parçası haline geldi¹⁵. 1582'de Dvor teşkilatı olarak anılan bu kurum 19. yüzyılda I. Nikolay tarafından Majestelerin Özel Mahkemesi adıyla faaliyetlerini sürdürmeye devam etti.

Çarlık Rusya'daki baskı ve terör uygulamalarına benzer faaliyetlere SSCB döneminde de yer verildi. Bolşeviklerin iç savaş esnasında muhalifleri bastırmak üzere başlattığı baskı ve terör faaliyetleri iç savaşın ardından parti içi muhalefete yöneldi¹⁶. Özellikle Stalin döneminde sosyalizmin inşası için baskı mekanizması üst düzeye çıkarıldı¹⁷. Ayrıca Çarlık'taki Opriçnina kurumuna benzer

¹³ Bkz. (Lenin V. U., 1979).

¹⁴ Ayrıntılar için Bkz. (Trenin D. , 2009; Tsygankov, 2003).

¹⁵ Andrey Fursov'a göre Opriçnina örgütünün kuruluşu Rus tarihindeki son beş yüzyıl içerisindeki en önemli vakalar arasında yer almaktadır (Fursov, 2010).

¹⁶ Ayrıntılar için Bkz. (Melgunov, 1990).

¹⁷ 1937 Büyük temizlik " Balşaya çistka - Большая чистка" veya büyük terör "Balşoyi terror - Большой террор"

bir istihbarat örgütü (Devlet Güvenlik Komitesi - KGB)¹⁸ de kurulmuştu. KGB, SBKP'nin çıkarlarını korumak üzere her türlü muhalif ve işbirlikçi unsurları yok etme faaliyetleri göstermekteydi¹⁹.

Rusya Federasyonunda KGB'nin devamı olan FSB/SVR, Putin'e göre vatan savunmasının hayati organı olmakla beraber Rusya'nın yeniden doğuşunda da önemli bir rol oynayacaktı. Kendisi de eski bir KGB üyesi olan Putin, bu kurumun yıllarca bir parti ve ideolojiye hizmet etmek durumunda kaldığını ancak artık asli görevi olan devletin çıkarlarını koruma vazifesini yerine getirebileceğini ifade etmektedir (Rokaw, 2020). Putin, bu doğrultuda sivil bürokrasiye gizli servis ve ordudan devşirdiği memurları (silovikiler) yerleştirdi. IV. Ivan ve Stalin döneminde olduğu gibi Rusya Federasyonu'nda geniş çaplı bir devlet terörü yaşanmamış olsa da özerk bölgelerin daha fazla özerklik taleplerini bastırmak üzere faaliyetlere rastlanmaktadır. Ayrıca muhalif basın ve siyasi figürlere yönelik baskı ve bazı muhaliflerin şaibeli ölümleri söz konusu olmuştur²⁰.

Gizli servis ve devlet tehdidi, Rusya'da Opriçnina'dan KGB'ye ve günümüzde FSB'ye kadar uzanan kesintisiz bir yol bağımlılığı sergilemektedir. Stalin'in 1937'deki Büyük Temizliği devlet şiddetinin kurumsallaşmasında önemli bir kritik dönemeç olmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından KGB'nin FSB'ye dönüşmesi ise kurumların yeni isimler altında devam etmesini sağlayan bir katmanlaşma sürecini göstermektedir. Böylece, demokratik söylemler altında eski işlevlerin sürdürülmesiyle kurumsal süreklilik korunmuştur.

4.1.5. Otokrasi

Başlangıçta Rurikler, hanedanlığı çocuklar arasında pay ettiği için siyasi birlik kurmakta başarısızdılar. IV. İvan, hükümdarın tek ve mutlak iktidar olduğu bir sistem inşa ederek Rusya'daki otokrasinin temellerini attı. Kilise, toprak sahipliği, elitler, ordu, bakanlıklar dâhil tüm kurumlar Çar'ın otoritesini pekiştirmek üzere tasarlandı (Nezihoğlu, 2007: 14). IV. Ivan'ın kurduğu otokrasi, devlet geleneğine yerleşerek 1613'ten itibaren Romanovların Çarlık Rusya'nın sonuna kadar devleti yönetme kudretine sahip olmasını sağladı²¹. Katerina döneminde, meşrutiyet denemelerinden toplum nezdinde bir karşılık bulunamadığı için vazgeçildi. İlk meşrutiyet deneyimi 1905 devriminin ardından yaşandı (Walicki, 1987: 5). Meşrutiyet deneyimi sonucunda otokraside meydana gelen çatlak, tüm sistemi alaşağı edecek noktaya götüren 1917 Devrimi'nin, kilometre taşlarından biri oldu²².

SSCB'de proletarya diktatörlüğünün inşası için tek partiye duyulan ihtiyaç Çarlık Rusya'daki Romanovlara benzer bir parti otokrasisini gerekli kıldı. Parti içerisindeki lider değişimleri tıpkı Çarlık dönemindeki gibi liderin ölümüyle ya da komployla gerçekleşmekteydi (Onay, 2007: 176). Liderlik makamının adayları da bir önceki dönemin ikinci adamları olmaktaydı. Dolayısıyla SSCB döneminde de Rus devlet geleneğine yerleşen otokrasinin farklı bir şekilde yeniden ortaya çıktığını ifade etmek mümkün görünmektedir.

Boris Yeltsin Rusya Federasyonu'nda Rus halkının mülkiyet hakkı kazanmadan siyasi haklarını savunamayacağı düşünerek ekonomik reformlara öncelik vermişti (Mcfaul & Petrov, 2004: 34).

¹⁸ Bu kurum 1917 yılında "Aşırılıklarla Mücadele için Acil Komisyon" (ÇEKA) olarak faaliyete başladı. 1922-1934 yılları arasında Devlet Siyasi İdaresi (GPU)/Birleşik Devlet Siyasi İdaresi (OGPU) adını aldı. 1934-1946 yılları arası İçişleri Halk Komiserliği (NKVD) olarak faaliyetini sürdürdü. 1946-1954 arası Devlet Güvenlik Bakanlığı (MGB) olarak adlandırılan bu kurum 1954-1991 yılları arasında Devlet Güvenlik Komitesi olarak faaliyete devam etti. Rusya Federasyonunda Federal Güvenlik Servisi (FSB)/Dış İstihbarat Servisi (SVR) olarak varlığını sürdürmektedir.

¹⁹ Ayrıntılar için Bkz. (Rubenstein & Gribov).

²⁰ Rusya'da yaşanan insan hakları ihlallerinin ayrıntıları için bkz. (Amnesty International, tarih yok). Rusya'da muhalefete ve azınlıklara yönelik baskılarla ilgili belgeler için Bkz. (Human Rights Watch, 2024).

²¹ Petro 1711'de "Zemski sobor"u kaldırarak Çarın yokluğunda yerine vekâlet etme yetkisine sahip bir Devlet senatosunu kurmuştu (Carrere, 2003: 101, 106).

²² Ayrıntılar için Bkz. (Hasegawa, 2018).

Bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal ekonomik çöküntü daha az demokratik fakat güçlü bir devletin varlığını halk nezdinde arzulanırdı kıldı. Netice itibariyle görünürde yasama, yürütme ve yargının bulunduğu ancak güçlerin tek bir otoritede toplandığı, seçimlerin gerçekleşmesine rağmen iktidar değişiminin olanaksız olduğu bir düzen ortaya çıktı (Zakaria, 2024). Çarlık Rusya’da Romanovlar ile devlet sistemine yerleşen otokrazi SSCB’de tek parti otokrasisi biçiminde görünürken Rusya Federasyonu’nda iktidarın seçimle değişiminin imkânsız olduğu illiberal²³ bir rejim olarak ortaya çıktı.

Görüleceği üzere Otokrazi, Çarlık Rusya, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu’na uzanan bir yol bağımlılığı çerçevesinde sürdürülmüştür. 1905 Devrimi, kısa süreli bir sapma olarak meşrutiyet denemesine yol açsa da, 1917 Devrimi sonrasında Çarlık kurumları tasfiye edilip yerine tek parti diktatörlüğü getirilmiştir (yerinden oynatma). 1993 Anayasa krizi yeni bir kritik dönemeç olmuş, Putin’in süper başkanlık sistemine giden süreçte otokratik yapı katmanlaşma yoluyla pekiştirilmiştir.

4.1.6. Pragmatik batıcılık

Çarlık Rusya’ya her ne kadar gelenekçi bir bakış açısı hâkim olsa da Rusya’yı Asya’ya sıkışmış zayıf bir devlet olmaktan Avrupa düzeninde bir oyuncu haline getiren dönüşüm, batılı anlamdaki reformlarla mümkün oldu. Batı medeniyetinin yükselişine şahit olan Petro Rusya’nın bu medeniyete dâhil olabilmesi için dünya ticaretine hâkim olması gerektiğini, bunun için de sıcak denizlere çıkması gerektiğini fark etti. Böylece Petro bir taraftan Rusya’nın tarih boyunca sürdüreceği batıya doğru yayılım hattının temellerine katkıda bulunurken diğer taraftan batı tarzı reformları da hayata geçirme çabasına girdi²⁴. Katerina döneminde bir süre daha devam ettirilen bu çabalardan kısa süre sonra vaz geçilse de batıcılık, Rus devlet geleneğine dönem dönem başvurulup geleneğe uyabildiği takdirde sürdürülen bir eğilim olarak dâhil oldu. Örneğin, Petro’nun Batılılaşma adımları çerçevesinde şekillenen sıcak denizlere çıkma politikası devlet geleneğine dâhil edilirken Petro’nun kültürel anlamda yürüttüğü Batılılaşma adımları terkedildi. Benzer şekilde, başlangıçta otokrazi karşıtı ve Batılı bir düşünce olan Panslavizm bir süre sonra Çarlık Rusya’nın batıya yayılma stratejisinin parçası haline getirildi²⁵. Benzer bir Batılı dönüşüm 1905’teki meşrutiyet deneyiminde yaşandı. Ancak Meşrutiyet Rus devlet geleneğinin ana esaslarından olan otokraziyi sarstığı için devlet sisteminin çöküşüne sebep oldu (Bolşevik devrimi).

SSCB’nin dayandığı ideolojik temel olan Marxizm Avrupalı bir düşünce akımıydı²⁶. Ancak Marxizm tekrardan yorumlanarak aşama aşama Rusya’nın devlet geleneğiyle uyumlu bir hale getirildi. Zira Avrupa’da proleter devrim olacağı beklentisiyle yapılan hamleler 1917’de Rusya’nın sınırlarının riske girdiği bir ortam yarattı²⁷. Dünya devrimi umutlarının çökmesinin ardından sosyalizmi önce SSCB’de inşa etme çabası, Rus devlet geleneğinin yeniden ortaya çıkmasına vesile oldu²⁸. Sistemdeki sorunların çözümü için Andropov’la birlikte başlayan liberal reformlar Rus devlet geleneğinde yer alan merkezi otorite ve kamu mülkü anlayışını sarstığı için SSCB’nin dağılmasına giden yolu açtı²⁹.

²³ İlliberalizmle ilgili ayrıntılar için Bkz. (Laruelle, 2022).

²⁴ Petro dönemi reformları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Cracraft, 1990).

²⁵ Panslavizm başlangıçta Çarlık tarafından liberal ve otokrazi karşıtı görülse de, 1825 dekabrist isyanı ve 1848 Prag Kongresi sonrası ön yargılar arttı; Kırım Savaşı’ndan sonra ise Rusya tarafından benimsenip Balkanlara yayılma stratejisinin parçası oldu (Kohn, 1983).

²⁶ Sosyalizm, sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıktı; Karl Marx, devrimin Çarlık Rusyası yerine İngiltere’de olacağını öngördü ve Marxist düşüncenin temelleri Batı Avrupa dinamiklerine dayanıyordu (Hobsbawm, 1988)

²⁷ Bolşevikler I. Dünya Savaşı’ndan çekilmek için Brest-Litovsk Antlaşması’nı imzaladı; Almanya’daki beklenen devrim gerçekleşmeyince Kızıl Ordu kaybedilen toprakları geri almaya yöneldi (Mawdsley, 2009)

²⁸ “Tek ülkede sosyalizm” politikaları Rus tipi bir sosyalist sistemin oluşmasına vesile oldu.

²⁹ Karşılaşılan ekonomik sorunlar SSCB’nin dağılmasında önemli bir rol oynamıştı. Ancak yozlaşan SSCB bürokrasisini toparlamak için girişilen Glasnost ve Prestroyka programı SSCB’nin, tarihte benzeri görülmemiş bir şekilde, dağılmasıyla sonuçlandı.

Rusya Federasyonu'nun kurulmasının ardından Boris Yeltsin Rusya'da serbest piyasaya geçiş konusunda ısrarcı bir tutum sergiledi³⁰. Putin de iktidara geldiği ilk yıllarda Rusya'yı liberal dünyanın standartlarına taşıma çabası içerisinde görünmekteydi. Liberal görünüm, iktidar tesis etmek için kısa süreli bir taktik hamle niteliği taşımaktaydı (Eltchaninoff, 2017: 40). Ancak her şeye rağmen Rusya Federasyonu kuruluşunda Batılı liberal sistemi şeklen almıştı (Gessen, 2012: 145). Putin, kısa süre içerisinde Rus devlet geleneğine geri dönmeyi tercih etti. Zira batılı anlamda reformların ileri götürülmesi durumunda tıpkı Çarlık Rusya ve SSCB'de olduğu gibi Rus devlet sisteminin çökme ihtimali bulunmaktaydı.

Pragmatik batıcılık, Petro'nun reformlarından itibaren Rus devlet geleneğinde bir yol bağımlılığı yaratmıştır. 1917 Devrimi bu çizgide önemli bir kritik dönemeç olarak Batılı Marksizm düşüncesinin Ruslaştırılmasına yol açmış ve bu süreç katmanlaşma ile gelenekle uyumlu hale getirilmiştir. 1991 sonrası Batılılaşma çabaları ekonomik ve siyasi krizlere neden olmuş, bu da yeni bir kritik dönemeç olarak Putin'in geleneksel otoriter yapıya dönmesine zemin hazırlamıştır. Böylece Batı kurumları biçimsel düzeyde benimsenirken özde reddedilmiştir.

4.1.7. Otoriterlik

Çarlık Rusya'da mevcut devlet geleneğini sarsan modernleşme adımları, diğer Avrupa devletlerinden farklı olarak, devletin varlığını yerinden edecek bir noktaya gitme potansiyelini görünür kıldı. Merkezizetçiliğiyle, gizli servisiyle, otokrasisiyle son derece katı bir örgütlenme yapısına sahip olan Çarlık Rusya'da otokrasinin sarsılmasıyla birlikte tüm sistemin hızlı bir şekilde nasıl alaşağı olduğuna Bolşevik devrimiyle şahit olundu³¹. Sistemin hızlı bir şekilde çöküşünün ardından yaşanan iç savaş ve işgaller, devletin varlığının sürdürülmesi için Rus devletinin otoriter olması gerektiği, tekrar tarihsel bir olayla hatırlandı³². Böylece yeni kurulan SSCB sistemini tekrar otoriterlik üzerinden inşa etme yoluna girdi.

SSCB'de Gorbaçov dönemi küresel dünyaya adapte olmak üzere yapılan reformlar, bürokratik yozlaşmayı gidermek üzere verilen çabalar ve demokratikleşme çabaları SSCB'nin dağılmasıyla sonuçlandı³³. Rusya federasyonu bir süre daha Batı'yla uyumlu hale gelme çabalarına girse de kısa süre içerisinde tekrar otoriter bir görünüm çizmeye başladı.

Batılılaşma adımlarının Rus devlet geleneğini sarsacak noktaya götürülmesinin ne derecede hızlı bir çözülmeye sebep olacağına Putin, Doğu Almanya'dayken şahit olmuştu. Putin'e göre Rusya tarihine bakıldığında da Rusya'da düzensizlik ve istikrarsızlık olmadıkça hiçbir dış güç Rusya'ya müdahale etme fırsatı bulamamıştı (Bozhyeva, 2021). Bu nedenle, SSCB'nin dağılmasının yarattığı travmanın ardından Putin Çarlık Rusya ve SSCB dönemiyle barışık, Rus devlet geleneklerine bağlı ve otoriter bir dönüşüme gitme yolunu tercih etti.

Otoriterlik, Rusya'nın savunmasız coğrafyasının dayattığı bir yol bağımlılığı çerçevesinde varlığını sürdürmüştür. 1905 ve 1917 devrimleri bu süreklilikte önemli kritik dönemeçler olmuş, özellikle 1917 iç savaş süreci otoriterliğin kaçınılmazlığını pekiştirmiştir. Gorbaçov'un perestroyka reformları bu çizgide bir saptırma yaratmışsa da, 1991 sonrası yaşanan kaos kritik bir dönemeç olarak Putin'in 2000'de otoriter restorasyonuna meşruiyet sağlamıştır.

³⁰ Rusya Federasyonu'nun serbest piyasaya geçişiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Aslund, 1995).

³¹ Rus-Japon savaşından yenik ayrılan Rusya'da artan sosyal ve ekonomik problemler II. Nikolay'ın 1905'te Meşrutî monarşi taleplerini kabul etmek zorunda bıraktı.

³² Çarlık yanlıları, liberaller ve sosyalistler Duma'yı kurdu, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgiler, yolsuzluk ve Rasputin'in etkisi halkın Çarlığa güvenini sarsarak 1917 Şubat'ında Sovyetleri yeniden örgütlemeye yöneltti.

³³ Kissinger bu olay hakkında "Yalta tersine çevrildi" yorumunda bulunmuştu. (Kissinger, 1998: 757).

4.2. Rus İmparatorluk Stratejisinin Yapısal Bileşenleri

Savunulması zor bir coğrafya üzerinde bulunan Rusya varlığını sürdürebilmek için son derece katı bir devlet örgütlenmesine ihtiyaç duyduğu gibi aynı zamanda imparatorluk ya da süper güç haline gelmek durumunda da kalmıştır. Bu nedenle Rusya'nın devlet geleneği ve imparatorluk stratejisi arasında kesin bir ayırım yapmak olanaklı durmamaktadır³⁴. Bu bölümde Rus devlet geleneği ve imparatorluk stratejisinin yapısal esasları Çarlık Rusya, SSCB ve Rusya Federasyonu dönemi gelişmeleri üzerinden ele alınmaktadır.

4.2.1. Savunmasız coğrafya

Rus devlet geleneğinin ve imparatorluk stratejisinin şekillenmesinde bulunduğu coğrafyanın nitelikleri belirleyici rol oynadı. Rus nüfusu denizlere açılan Dnieper, Don ve Volga nehirlerinin bulunduğu tarihi Rus coğrafyasının batı kısmında yoğunlaştı. Doğal engebelerden uzak kalan bu coğrafya saldırıya açık bir nitelik taşımaktaydı³⁵. Türk-Moğol hâkimiyeti döneminde batıdan önemli bir saldırıya maruz kalmayan Rusya için ana tehdit kaynağı doğudan gelen Tatar saldırılarıydı. Bu nedenle Rusya öncelikle, Tatar tehdidini kontrol altına almak üzere doğuya doğru yayılmaya yöneldi (Cagnat ve Jan, 1992: 103). Ancak Türk-Moğol egemenliğinin kalkmasının ardından Rusya batıdan gelen saldırılarla mücadele etmek durumunda kaldı. Bu nedenle 17.yüzyılda norm haline gelen yabancı istilası (Klyuchevski, 1970) aynı zamanda Rus devlet geleneğinde yabancı istilası korkusunun kurumsal hale gelmesine de vesile oldu. Bu korku, Rusya'nın istikrarlı bir devlet haline gelmesini sağlayacak devlet geleneğini inşa etmesini gerekli kıldı.

Benzer işgal durumu Çarlık Rusya'nın yıkılmasının ardından yaşandı. ABD, İngiltere ve Fransa'nın Rus topraklarını işgale yönelmesi ve 1922'ye kadar sürecektir olan iç savaş atmosferi, herhangi bir otorite boşluğunda Rus topraklarının ne derece savunmasız kalacağını tekrardan hatırlattı. Böylece iç savaş esnasında katı bir merkeziyetçilikle örgütlenen Bolşevikler iç savaşın ardından, şekilsel olarak, Çarlık Rusya'daki devlet zihniyetiyle paralel özellikler taşıyan bir devlet sistemini yürürlüğe koydu.

SSCB'nin dağılmasının ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB ve NATO'ya dâhil olması Rusya'nın sınırlarının saldırıya açık olduğunu tekrar hatırlattı. NATO'nun genişlemeye devam etmesiyle birlikte Rusya'nın dışlanması Rusya'da tehdit algısının güçlenmesine vesile oldu³⁶. Doğu Bloğunun dağılmasının ardından Rusya, tarihin en büyük coğrafi daralmasını yaşadı. Böylece başlangıçta liberal dünyaya adapte olma çabasına giren Rusya Federasyonu kısa süre içerisinde Putin liderliğinde Rus devlet geleneğine geri döndü.

Bu çerçevede savunmasız coğrafya, Rus devlet geleneğinde güçlü bir yol bağımlılığı yaratmıştır. Tatar istilaları merkezi devlet ihtiyacını pekiştiren bir kritik dönemeç olmuş, 1941'deki Nazi işgali ise otoriter ve güvenlikçi devlet reflekslerini derinleştirmiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından NATO'nun genişlemesi yeni kritik dönemeç olarak tehdit algısını yeniden yükseltmiş, bu süreçte savunma stratejisi katmanlaşma yoluyla güncellenmiştir.

³⁴ Putin: "Rusya ya büyük bir güç olacak ya da hiç olmayacak" (Shevtsova, 2003).

³⁵ Rus coğrafyasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. (IAEA).

³⁶ ABD'li Rusya uzmanı George F. Kennan NATO'nun soğuk savaş sonrası genişlemesini ölümcül hata olarak değerlendirmektedir. (Kennan, 1997).

4.2.2. Yaşam alanının korunması

Günümüz Rusya Federasyonu'nun batı kısmı, Ukrayna ve Belarus'un yer aldığı coğrafya, ilk Rusların yaşam alanını³⁷ oluşturmaktaydı. İlk Ruslar, Vereg ticaret yolları çevresine yayılarak yaşam alanlarını tesis etmişti³⁸. Bu nedenle tarihi Rus topraklarının batı kısmı köklü bir arka plan taşımaktaydı.

Yaşam alanından ilk feragat devrimin ardından Bolşeviklerin, sürecin tüm dünyaya yayılacağı beklentisiyle, Rusya'nın batı kısmındaki toprakları Brest-Litovsk antlaşması çerçevesinde Almanya'ya vermeyi kabul etmesiyle yaşandı. Ancak dünya devrimi beklentisi zayıflayınca Bolşevikler Rusya'nın yaşam alanı olan bu bölgeyi tekrar ele geçirdi.

Rusya Federasyonu döneminde tarihsel yaşam alanı toprakları içerisinde kalan Ukrayna, Balarus ve Gürcistan gibi ülkeler bağımsız oldu. Ancak Rusya için bu ülkelerin bağımsızlığından Rus dış politikasıyla uyumlu hareket ettikleri sürece bahsedilebilirdi (Özkan, 2020: 45). Bu nedenle Ukrayna ve Gürcistan'da gerçekleşen renkli devrimler Rusya tarafından Batı'nın Rusya'ya bir saldırısı olarak değerlendirildi (Gafarov, 2023: 901). En son Ukrayna'nın NATO'ya ve AB'ye dâhil olma yönündeki adımlarının ardından da Rusya batı dünyasını karşısına almayı göze alarak Ukrayna'nın işgaline başladı³⁹.

Rusya'da yaşam alanının korunması anlayışı tarih boyunca bir yol bağımlılığı çerçevesinde sürdürülmüştür. Bu anlayışta 1918 Brest-Litovsk Antlaşması ve SSCB'nin dağılması gibi kritik dönemeçler yaşanmıştır. Ancak Brest-Litovsk'tan kısa sürede geri alınan topraklarla eski çizgiye dönmüştür. SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın yaşam alanının korunması anlayışı farklı bir doktrinle katmanlaşmıştır. Yeni doktrine göre yaşam alanındaki ülkelerin bağımsızlığına göz yumulsa da bu ülkeler Rusya'nın dış politikalarına aykırı davranmamalıdır.

4.2.3. Sıcak denizlere çıkma zorunluluğu

Savunulması zor bir coğrafyaya sahip olan Rusya'nın Batı'da yükselmeye başlayan denizaşırı imparatorluklar karşısında fazla şansı olmadığından, sıcak denizlere çıkmak Rusya için bir zorunluluk haline geldi (Hosking G. , 2019: 16). Böylece Rusya'da I. Petro döneminde bölgesel bir kara gücüne dönüşürken küresel bir deniz gücü olmak adına Karadeniz ve Baltık denizi çevresinde yayılmak üzere reformlar gerçekleşti. I. Petro Kuzey Savaşları'nda İsveç'in dominant gücünü kırarken Ukrayna ve Balarus'un İmparatorluk topraklarına dâhil etti. I. Petro ile benzer politikaları uygulayan II. Katerina da Akdeniz'de hâkimiyet kurma adına Kırım, Balkanlar ve boğazlara yöneldi.

Çarlık döneminde sıcak denizlere çıkma politikası kapsamında hedeflenen yayılma alanına, II. Dünya savaşının ardından SSCB, boğazlar ve adalar dışında, ulaşmış oldu. Bu nedenle SSCB döneminde Akdeniz, Rusya için temel rekabet alanlarından biriydi. Mısır, Suriye, Yugoslavya, Cezayir ve Tunus gibi ülkelerle ittifak kurarak 5. Filo aracılığıyla ABD'nin 6. Filo'suna karşı mücadele etti (Malysheva, 2015). SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya Akdeniz'deki iddialarından vazgeçse de Akdeniz'e çıkışın kilit noktalarından olan Kırım ve Ukrayna konusundaki agresif tutumu henüz Rusya'nın sıcak denizlere çıkma emellerinden vaz geçmediğini göstermektedir.

SSCB'nin dağılmasının ardından, 1995 yılında Boris Yeltsin Rusya Federasyonu'nun okyanuslarda ve denizlerdeki yerini sağlamlaştırmak üzere faaliyette bulunmaya başladı (Moskovenko, 2019).

³⁷ Karl Haushofer'in Ratzel'den esinlenerek geliştirdiği "yaşam alanı" (Lebensraum) kavramı, bir devletin veya ulusun ekonomik, siyasi ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli gördüğü coğrafi alanı ifade eder. Ayrıntılar için Bkz. (Haushofer, 2013).

³⁸ Harita için Bkz. (Briamgotts, 2022). Vereg Ticaret Yolu için Bkz. : (Animus Bytes, 2022).

³⁹ Ukrayna Savaşı'nın ardından Rusya'ya yönelik yaptırımlar'ın ayrıntıları için Bkz. (Statista, 2024).

2014'ten sonra Ukrayna ve Suriye meseleleri gündeme gelince 2015 yılında Rusya Federasyonu deniz stratejisinde değişime gitti. Yeni doktrin Kırım'daki Karadeniz Filosunun güçlendirmesine ve Kuzey Filosunun deniz ve okyanus güvenliğindeki rolüne vurgu yapmaktaydı (Ria Novosti, 2015). Putin 2017 yılında yayınladığı "Rusya Federasyonu'nun 2030'a Kadar Denizcilik Faaliyetleri Alanında Devlet Politikasının Esasları" adlı stratejik belgede ABD ve müttefiklerinin okyanuslarda hâkimiyet kurma çabasının Rusya'nın güvenliğini hedef aldığını belirtti. Doktrine göre Rusya'nın Baltıklar, Karadeniz, Azak Denizi ve Akdeniz gibi dış dünyaya açılan denizlerde varlığını arttırması gerekmektedir (Nikolskiy, 2017). Akdeniz'de bulunan hidrokarbon rezervleri, Çin'in Kuşak yol projesi⁴⁰ Akdeniz'in önemini arttıran unsurlar arasındaydı. Hayati bir liman kenti olan Kırım, ve ona tampon sağlayan Donbas bölgesi bu nedenle Rusya'nın vazgeçemeyeceği bölgelere dönüştü.

Sıcak denizlere çıkma politikası, I. Petro döneminden günümüze jeopolitik bir yol bağımlılığına sahiptir. SSCB'nin II. Dünya Savaşı esnasındaki yayılımı ve boğaz talepleri, Soğuk Savaş yıllarında Akdeniz'de yürüttüğü faaliyetler bu geleneğin yeni koşullara uyarlanmış bir biçimi olarak değerlendirilebilir (katmanlaşma). Rusya Federasyonu'nun 2014'te Kırım'ı ilhakı, 2022'de Ukrayna'yı işgal ederek Donbas'ta varlığını garantilemeye çalışması sıcak denizlere çıkma politikasıyla yol bağımlılığı bulunduğuna işaret etmektedir.

4.3. Rus İmparatorluk Stratejisinin Aparatları

Bu bölümde Rus İmparatorluk stratejisinde dünden bu güne gelen aparatları tasnif edilmiştir.

4.3.1. Ortodoks jeopolitik

Bizans'ın yıkılmasının ardından Rusya tek bağımsız Ortodoks devlet olarak kaldı. Böylece Ortodoksluk jeopolitik bir nitelik kazanarak Rusya'nın emperyalist yayılımının bir aparatı haline geldi (Ivanov, 2017: 893-894). Ortodoks jeopolitik Çarlık Rusya'nın Avrupa'da Osmanlı'yla girdiği mücadelede önemli bir rol oynadı.

II. Dünya savaşına kadar SSCB'de Patrikhane politik alanın dışında bırakılmıştı. Bu dönemde Çarlık Rusya'da Ortodoks Kilisesi'nin oynadığı jeopolitik rolü Komintern yerine getirmekteydi (Service, 2007: 85-118). Komintern II. Dünya Savaşı esnasında müttefik güçlerde güvensizlik yaratacağından kapatıldı⁴¹. Savaş esnasında Patrikhane'nin Nazilere karşı yürütülen kampanyada inisiyatif alması nedeniyle Stalin Patrikhane'ye itibarını teslim etti (Kolarz, 1961: 55). Yer yer Kilise SSCB'de din hürriyetinin olduğu propagandasının bir aracı olarak kullanılsa da Patrikhane'nin dış politikadaki rolü Çarlık dönemindeki kadar yüksek değildi. Ancak sosyalist rejime rağmen Patrikhane, Rus devlet geleneğindeki konumu dikkate alınarak, muhafaza edildi.

SSCB'nin dağılmasının ardından gelenekle barışma sürecine giren Rusya Federasyonu'nda kilisenin politik rolü de ön plana çıkmaya başladı. Yeni-Avrasyacılar göre Moskova Ortodoks dünyasının 21. yüzyıldaki merkeziydi. Hükümet desteği altındaki Moskova Patrikhanesi Batı'nın desteklediği Konstantinopolis Ekümenik Kilisesi'ne karşı özerk patrikhanelerin desteğini alma çabasına girdi. Avrasyacıların Slav kardeşliği perspektifinin ana unsurlarından olan Ortodoksluk,

⁴⁰ Çin hükümetinin Kuşak Yol Projesiyle ilgili gelişmeleri paylaştığı resmi yayın organı için Bkz. (Belt and Road Portal, tarih yok).

⁴¹ Ayrıntılar için Bkz. (Hallas, 1985).

Batın iyi yaşam standartlarıyla özdeşleşen kültür politikasına karşı manevi değerlere dayanan bir kültür politikası sunmaktadır⁴².

Bu çerçevede Ortodoks jeopolitiğin gelişiminde açık bir yol bağımlılığı gözlenmektedir. Bir kritik dönemeç olan 1453'te Bizans'ın yıkılması Rusya'nın "Üçüncü Roma" olduğunu iddia etmesine vesile olmuş, 1917 Devrimi ile dinin yerini Komintern'in almasıyla bu anlayışta bir yerinden oynatma yaşanmıştır. SSCB döneminde Kilise'nin marjinalize edilmesi bir saptırma niteliği taşıırken, II. Dünya Savaşı sırasında Stalin'in kiliseyi yeniden meşrulaştırması yeni bir kritik dönemeç işlevi görmüştür. Rusya Federasyonu döneminde Patrikhane'nin Avrasyacı ideolojiyle bütünleştirilmesi, Ortodoksluğun devlet stratejisine katmanlaşma yoluyla eklemlenmeye devam ettiğini göstermektedir.

4.3.2. *Savunma kalkını olarak coğrafya*

Çarlık döneminde Napolyon'un Rusya'yı işgali vakası Rusya'nın saldırıya açık bir coğrafyaya sahip olduğunu tekrar hatırlatırken, coğrafyanın batıdan gelen saldırılara karşı etkili bir silah olarak kullanılabileceği de öğrenilmiş oldu⁴³. "Vatanseverlik Savaşı" olarak anılan bu muharebenin ardından Rusya resmen bir Avrupa gücüne dönüştü⁴⁴.

Hitler'in SSCB'ye saldırısının ardından tarih tekerrür edercesine, SSCB tıpkı Çarlık Rusya'da Napolyon'a karşı verdiği savaş gibi bir durumun içine düştü. Savaş sonucunda, Berlin'e kadar ilerlemiş olan SSCB, Rusya'nın tarih boyunca elde ettiği en büyük karasal yayılma alanına ulaştı. Böylece, Rus devlet geleneğinde Rusya'nın yenilmezliği inancını güçlendiren ikinci Vatanseverlik Savaşı yaşanmış oldu⁴⁵.

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya tarihinin en büyük toprak daralmasını yaşadı. Doğu Bloğu ülkeleri hızlı bir şekilde NATO ve AB'ye dâhil oldu. NATO ile Rusya Federasyonu arasında tampon bölge olma vazifesi gören Ukrayna'nın AB'ye ve NATO'ya girme girişimi de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesiyle sonuçlandı. Putin, 2012 yılında Nazilere karşı kazanılan savaşı söylemlerinde vurgulamaya başladı. Ukrayna'nın işgalinde de benzer bir retoriğe başvuran Putin Rus halkının belleğinde yer eden Vatanseverlik Savaşı'na gönderme yapma ihtiyacı hissetti (Prezident Rossii, 2012). Görüleceği üzere Çarlık Rusya'nın ve SSCB'nin verdiği Vatanseverlik Savaşları Rus imparatorluk stratejisinin ayrılmaz anlatısı haline gelerek Rusya Federasyonunda da kendisini hissettirmiştir.

Rusya'nın coğrafyayı bir savunma kalkını olarak kullanma pratiği de güçlü bir yol bağımlılığı sergilemektedir. 1812 Napolyon işgali ve 1941 Nazi saldırısı, coğrafyanın stratejik değerini pekiştiren kritik dönemeçler olmuştur. Putin'in 2012'den itibaren iki Vatanseverlik Savaşı'na vurgu yapması, tarihsel hafızanın katmanlaşma ile yeniden üretildiğini göstermektedir. Böylece coğrafyanın kalkan vazifesi görme niteliği, tarihsel sürekliliğini koruyarak günümüz Rus stratejisinde de varlığını hissettirmiştir.

⁴² Yeni Avrasyacı görüşler Rus hükümeti için stratejik bir araç olsa da Ortodoksluk'un ekümenik niteliğiyle çelişir; Dugin'e göre Rus kültürü ve maneviyatı gerçek Ortodoksluk'u temsil eder ve Ortodoksluk Katoliklik ve Protestanlıktan farklı olarak 'doğulu' bir nitelik taşır (Dugin, 1998:1; 2000:150).

⁴³ Almanya'da tanıştığı Barones Von Krüdener, Alexander'i Avrupa'yı Napolyon'dan korumak için Tanrı'nın gönderdiğine inandırdı; Fotius'un dini görüşleri ve Arakçeyev'in sert mizacı Alexander'e yakın olup, Arakçeyev'e göre tüm Rusya bir kışla, tüm Ruslar ise askerdi (Kurat, 1987:312)."

⁴⁴ Napolyon'un yenilgisinin ardından Çarlık Rusya, Prusya ve Avusturya ile Kutsal İttifak'ı kurarak Avrupa diplomatik sistemine dâhil oldu.

⁴⁵ Rusya'nın yenilmezliği miti II. Dünya Savaşı döneminde oluşmuş olup, tarih boyunca Rus-Japon Savaşı ve Afganistan savaşı gibi yenilgiler yaşanmıştır (Freidin, 2015).

4.3.3. Avrupa düzeninin koruyucusu (alternatifi) olarak Rusya

1812’de Rusya karşısında aldığı yenilginin ardından Napolyon Avrupa’daki hâkimiyetini kaybetti. Ardından Avrupa’daki düzeni yeniden kurmak üzere düzenlenen Viyana Kongresinde resmen Avrupa sistemine dâhil olan Rusya, Avrupalı güçler için yeni bir tehdit unsuru haline geldi. Zira Rusya zaferin ardından Panslavizm düşüncesini Çarlık mutlakiyetçiliğinin aracı haline getirmeye yöneldi (Kohn, 1983: 120). Bir başka deyişle, Çarlık Rusya 1812’ye kadar güvenlik amacıyla batıya yayılırken bu tarihten sonra imparatorluk hedefleri doğrultusunda hareket etmeye başladı⁴⁶. Rus Panslavizmi batıya doğru yayılmanın ideolojisi olduğu kadar Avrupa’ya alternatif bir kültür sunma amacı da taşımaktaydı. Rusya’nın Ortodoksluk sayesinde Hristiyanlığın en saf halini koruduğunu savunan Panslavistlere göre Avrupa’ya düzen getirme sırası Slavlara (Slavlar arasında da Ruslara) gelmişti (Onay, 2007: 123-124).

Tipki Napolyon savaşında Çarlık Rusya’nın Avrupa’yı Napolyon’dan “kurtarması” gibi SSCB de Nazi tehdidinin Avrupa’dan atılmasında öncü rol oynamıştı. Çarlık Rusya’nın Vatanseverlik Savaşı’nın ardından Viyana düzeninin ana aktörlerinden biri haline gelişi gibi SSCB de II. Dünya Savaşı’nın ardından yeni çift kutuplu dünya düzeninin ana aktörlerinden biri haline geldi. Rusya Avrupa’yı Hitlerden kurtaran bir aktörken aynı zamanda Avrupa’nın en önemli dış tehdidinde de dönüşmüştü (Kissinger, 1998: 421). Soğuk savaşın sonuna kadar SSCB, bireyci, rekabetçi batı dünyasına karşı toplumcu ve dayanışmacı bir alternatif (sosyalist) dünya sunmaktaydı⁴⁷.

Putin’in de söylemlerinde Rusya’nın tarihte defalarca “Avrupa’yı kurtaran” büyük bir güç olduğuna vurgu yapması ve Ukrayna Savaşı’nın da bir çeşit denazifikasyon olduğuna yer vermesi Doğu Avrupa ülkesi vatandaşlarının zihninde yer eden Rusya’nın Nazi işgalinden kurtaran aktör olduğu imgesini canlandırma amacı taşımaktadır (Shevtsova, 2003; Tass, 2023). Ukrayna’da marjinal Nazi grupları bulunmakla beraber bu grupların toplumsal karşılığı zayıf kalmaktadır (Politico, 2022) Ancak Putin’in söylemleri Rusya Federasyonu’nda da Rus devlet geleneği ve İmparatorluk stratejisine yer etmiş olan “Rusya’nın Avrupa’nın kurtarıcısı” olduğu düşüncesinin devam ettiğini göstermektedir⁴⁸. Rusya Batı’da yükselen küreselleşme karşıtı aşırı sağ partilerle temas kurma çabasıdadır. Rusya bu tutumuyla Batı’nın tek kutuplu ve tek değerli küreselleşme dayatmasına karşı Avrupalılara çok kutuplu ve çok kültürlü bir dünya alternatifi sunmaktadır⁴⁹. Örneğin Putin, liberal değerlerden rahatsız olan Batılıların Rusya’da ikamet etmelerini sağlayan bir belgeye onay vererek Rusya’nın ideolojik konumunu açıkça gösteren hamlelerde bulunmuştur (Euronews, 2024).

Görülebileceği üzere Rusya’nın Avrupa düzeninde kendisini “koruyucu” ya da “alternatif güç” olarak konumlandırması da benzer biçimde kurumsal süreklilik taşımaktadır. 1815 Viyana Kongresi ve 1945 Yalta Konferansı, Rusya’nın bu rolünü pekiştiren iki temel kritik dönemeç olmuştur. Çarlık Rusya’sındaki Panslavizm anlayışı ile SSCB’nin sosyalist dünya tasarımı arasında açık bir yerinden oynatma ilişkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, sosyalist ideoloji üzerinden Avrupa’ya alternatif düzen sunulması, tarihsel çizginin farklı bir biçimde saptırılması anlamına gelmiştir. Rusya Federasyonu döneminde Putin’in “denazifikasyon” söylemi, bu “kurtarıcı” rolün yeni bağlamda katmanlaşma yoluyla yeniden üretildiğini göstermektedir. Avrupa aşırı sağıyla kurulan ilişkiler ise bu tarihsel rolün günümüzde farklı bir ideolojik zeminde sapmaya uğradığını ortaya koymaktadır.

⁴⁶ Rusya’nın Panslavizm politikası çerçevesinde Balkanlar’daki nüfuzunu arttırması Fransa ve İngiltere gibi güçler için tehdit olarak algılanmaktaydı.

⁴⁷ Doğu Bloğu’nun dağılması sosyalizmin yenilgisi olarak görülmüş ve SSCB’nin ardından liberal demokrasinin üstün ve evrensel olarak kabul edilen bir sistem olduğu görüşü güç kazanmıştır (Fukuyama, 2006).

⁴⁸ Rusya’nın Ukrayna’yı işgali, Avrupa’da ‘düzeni tehdit eden Rusya’ algısının hâlâ sürdüğünü göstermektedir.

⁴⁹ Rusya ve Avrupa’daki aşırı sağ arasındaki ilişkiler için Bkz. (Ak, 2022)

5. SONUÇ

Yapılan tarihsel karşılaştırma sonucunda Rus devlet geleneğinde Lider kültü, merkeziyetçilik ve kamu mülkü anlayışı, tek ve güçlü halk inşası, gizli servis ve devlet tehdidi, otokrasi, pragmatik batıcılık ve otoriterlik olmak üzere dünden bu güne değışmeden gelen ve birbirini destekleyen yedi bileşene ulaşılmıştır. Rusya'nın yaşam alanının bulunduğu coğrafyanın saldırıya açık olması devletin varlığını sürdürülmesinin ancak otoriter, merkeziyetçi, kamucu bir örgütlenmeyle olanaklı olabilmesine, buna paralel olarak lider kültürünün ve otokratik yönetimin devlet geleneğine yerleşmesini gerekli kılmıştır. Otoriterlik, merkeziyetçilik, otokrasi ve lider kültü birbirini besleyen unsurlarken devlet tehdidi ve tek-güçlü halk inşası düzenin kolanması için bir gereklilik olarak sürdürülmüştür. Rusya'nın savunulması zor olan coğrafyası onu batı karşısında güçsüz kalmayacak bir konumda olmaya zorladığından, batıdaki gelişmeleri kendi özgün devlet sistemine adapte ettiği bir pragmatik batıcılığı gerekli kılmıştır.

Rusya'nın bulunduğu coğrafyanın tekinsizliği kendine özgü devlet sisteminin gelişmesine vesile olurken Rusların yaşam alanlarını koruma gerekliliği batı ile rekabete sürüklediğinden açık denizlerde varlık gösterme zorunluluğu doğurmuştur. Bu çerçevede geliştirilen sıcak denizlere çıkma politikası aynı zamanda Rusya'nın batıya doğru yayılmacılığının da temellerini oluşturmuştur.

Rus yayılmacılığının aparatlarının başında, Bizans'ın yıkılmasının ardından uzun süre tek bağımsız Ortodoks devlet olarak Rusya'nın kalmasından dolayı Ortodoks jeopolitik gelmektedir. Çarlık Rusya'nın özellikle Balkanları etki altına almada kullandığı Ortodoksluk, SSCB döneminde dahi, dış politika aracı olma vasfını sürdürülmüştür. Diğer bir yayılma aparatı olarak, Rusya'nın sahip olduğu tekinsiz coğrafyanın savunma aracına dönüştürülmesi yer almaktadır. Coğrafyanın batıdan gelen saldırılara karşı kalkan olarak kullanılması, Rusya'yı tarihte iki defa Avrupa düzenini şekillendirecek aktör olma konumuna getirmiştir. Rusya'nın sürdürdüğü diğer bir yayılma aparatı da Batı Avrupa'daki düzene alternatif sunan düşüncelerin merkezi haline gelme çabasıdır. Sonuç olarak, yapılan tarihsel karşılaştırma, süre gelen Rus devlet geleneğiyle imparatorluk stratejisinin aynı coğrafi gerekçelerden beslendiğine, esaslarının da birbirlerini destekleyen ve tamamlayan ilkeler olduğuna ulaşılmıştır. Karşılaştırmanın sonuçları, stratejik kültür ve tarihsel realist argümanlarını desteklemektedir.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından ortak yürütülmüştür.

All stages of the study were conducted by the author.

Etik Kurul İzni / Ethics Board Approval

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study does not require ethics board approval.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin: Can, O. (2025). Rus Devlet Geleneği ve İmparatorluk Stratejisinin Bileşenleri Üzerine Tarihsel Bir Analiz. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 127-151.

To Cite This Article: Can, O. (2025). A Historical Analysis of the Russian State Tradition and the Components of Imperial Strategy. *Balıkesir University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 6(2), 127-151.

KAYNAKÇA

- Ak, E. (2022). Rusya ve Avrupa Aşırı Sağı üzerine Bir İnceleme. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, 14(53), 251-258.
- Alexievitch, S. (2013). La Fin de L'homme rouge, . Ectes sud.
- Almond, G. A., ve Verba, S. (1963). The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. NJ: Princeton University Press.
- Amnesty International. (tarih yok). Russia. (Amnesty International) 03 30, 2025 tarihinde Amnesty International: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/eastern-europe-and-central-asia/russia/> adresinden alındı
- Andrew, S. W. (2013, 12 30). Opinion: Russia's Oligarchy, Alive and Well. The New York Times.
- Animus Bytes. (2022, 08 29). To begin to Understanding Russia Start wih the Varangians. 03 30, 2025 tarihinde Animus Bytes: <https://blog.animusbytes.com/to-begin-to-understand-russia-start-with-the-varangians-c0140049d974> adresinden alındı
- Aslund, A. (1995). How Russia Became a Market Economy. Brookings Institution Press.
- Baharçipek, A., & Ağır, O. (2014). Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi. Birey ve Toplum, 4(8), 5-28.
- Belt and Road Portal. (tarih yok). Belt and Road Portal. 03 30, 2025 tarihinde Belt and Road Portal: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/> adresinden alındı
- Bloch, M. (2007). Avrupa toplumlarının karşılaştırmalı tarihi için. Tarih ve tarihçi: Annales okulu izinde, (Ed.A. Boratav), Kırmızı Yayınları.
- Bozhyeva, O. (2021, 04 03). Interview with Military Expert Viktor Murakhovsky by Olga Bozhyeva: Doctrine of Mental Wars and Hybrid Operations. Moskovsky Komsomolets.
- Brandenberger, D. (2002). National Bolshevism: Stalinist Mass Culture and the Formation of Modern Russian National Identity, 1931-1956, . Harvard University Press.
- Briamgotts. (2022, 11 16). Sviatoslav1.png. 03 30, 2025 tarihinde Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Sviatoslav_I#/media/File:Sviatoslav1.png adresinden alındı
- Cagnat, R., & Jan, M. (1992). İmparatorluğun Beşiği, SSCB, Çin ve İslamın Arasında Orta Asya'nın Yazgısı. (E. Akbulut, & T. A. Şensilay, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Carrere, E. H. (2003). Tamamlanmamış Rusya. (R. Uzmen, Çev.) İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Checkel, J. T. (2001). Why Comply? Social Learning and European Identity Change. International Organization, 55(3), 553-588.
- Collier, R. B., & Collier, D. (1991). Shaping the political arena: Critical junctures, the labor movement, and regime dynamics in Latin America. Princeton University Press.
- Cracraft, J. (1990). Peter the Great Transforms Russia (Problems in European Civilization) (3 b.). Wadsworth Publishing.
- Çamaş, T. (2018). Opiçnina Teşkilatı ve Rus Merkezileşmesine Etkileri. Vakanüvis-Uluslararası arih Araştırmaları Dergisi, 3(2).
- Detienne, M. (2008). Comparing the Incomparable. Stanford University Press.

- Dualı, Ş. M. (2014, 07). Rusya Federasyonu'nda Milli ve Dini Kimliğin Yükselişi. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(2).
- Dugin, A. (1998). Evraziistvo i staraverie. Moskva: Arkgateya.
- Dugin, A. (2000). Osnovi geopolitiki. Moskva: Arkgateya.
- Eltchaninoff, M. (2017). Putin'in Aklında ne var? (M. I. Durmaz, Çev.) İletişim.
- Euronews. (2024, 08 19). Putin, "neoliberal değerlerden kaçmak isteyen Batılılara Rusya'da oturma izni veren yasayı onayladı. 03 30, 2025 tarihinde Euronews: [https://tr.euronews.com/2024/08/19/putin-neoliberal-degerlerden-kacmak-isteyen-batililara-rusyada-oturma-izni-veren-yasayi-on](https://tr.euronews.com/2024/08/19/putin-neoliberal-degerlerden-kacmak-isteyen-batililara-rusyada-oturma-izni-veren-yasayi-on-adresinden-alindi) adresinden alındı
- Fearon, J. D. (1995). Rationalist Explanations for War. International Organization, 49(3), 379-414.
- Freidin, G. (2015, 01 26). On Russia's Invicibility. 03 30, 2025 tarihinde Arcade: <https://shc.stanford.edu/arcade/interventions/russias-invincibility> adresinden alındı
- Fukuyama, F. (2006). The End of the History and the Last Man. Free Press.
- Fursov, A. (2010). Opriçnina - Vospominaniye o Buduşem. Naş Sovremennik(1), 147-174.
- Gafarov, O. (2023). Eski Sovyet Devletlerindeki Rejimlerin Değişim Süreçleri ve Jeopolitik Risklerin Karşılaştırmalı Analizi. Mülkiye Dergisi, 47(3), 895-922.
- Gessen, M. (2012). The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin, . Riverhead Books.
- Gill, G. (1980, 4). The Soviet Leader Cult: Reflections on the Structure of Leadership in the Soviet Union. British Journal of Political Science, 10(2), 167-186.
- Gray, C. S. (1971). Strategists: Some Views Critical of the Profession. International Journal, 26(4), 771-790. doi:<https://doi.org/10.1177/002070207102600411>
- Hale, H. E. (2011). The Myth of Mass Russian Support for Autocracy: The Public Opinion Foundations of a Hybrid Regime. Europe-Asia Studies, 63(8), 1357-1375.
- Hallas, D. (1985). The Comintern: The History of The International. London: Bookmarks.
- Hasegawa, T. (2018). The February Revolution, Petrograd, 1917: The End of the Tsarist Regime and the Birth of Dual Power. Paperback.
- Haupt, H. G. (2001). "Comparative History – A Contested Method." Historisk Tidskrift, 121(3), 617-632.
- Haupt, H. G., & Kocka, J. (2010). Comparative and Transnational History: Central European Approaches and New Perspectives. Berghahn Books.
- Haushofer, K. (2013). Geopolitik des Pazifischen Ozeans. Bremen: Dogma.
- Hayit, B. (1987). Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Hill, F. (2019). Mr. Putin: Operative in the Kremlin. Brookings Institution Press.
- Hobsbawm, E. (1988). The Age of Revolution 1789-1848. Abacus.
- Hobsbawm, E. (1994). The Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991. Vintage Books.

- Hopf, T. (2018). The Logic of Habit in International Relations. *European Journal of International Relations*, 25(3), 868–891.
- Hosking, G. (1997). *Russia: People and Empire, 1552-1917*. Harvard.
- Hosking, G. (2019). *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. (K. Acar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Human Rights Watch. (2024). *Russia Events of 2024*. 03 30, 2025 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/russia> adresinden alındı
- Huygen, C. (2012). One Step Forward, Two steps Back: Boris Yeltsin and the Failure of Shock Therapy, *Constellations*. University of Alberta Student Journal, 3(1).
- IAEA. (tarih yok). *Russian Federation*. 03 30, 2025 tarihinde International Atomiv Energy Agency: <https://infcis.iaea.org/udepo/Resources/Countries/Russian%20Federation.pdf> adresinden alındı
- Ikenberry, G. J. (2022). *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton University Press.
- Ivanov, I. (2017). Geopolitics of Russian Orthodoxy as an instrument in the hybrid war on the Balkans. Fourth International Scientific Conference Social Changes in the Global World (s. 887-898). Shtip, Republic of North Macedonia: Faculty of Law, Goce Delcev University.
- Johnson, A. I. (1995). Thinking about Strategic Culture. *International Security*, 19(4), 32-64.
- Kennan, G. F. (1997, 02 05). A Fateful Error. 03 30, 2025 tarihinde New York Times: <https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html> adresinden alındı
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Little, Brown.
- Khodarkovsky, M. (2021). *Türkistan ve Avrasya Steplerinde Rus Yayılmacılığı, Bir Sömürge İmparatorluğunun Okuşumu (1500-1800)*. (M. A. Koç, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kissinger, H. (1998). *Diplomasi*. (İ. H. Kurt, Çev.) Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Klyuchevski, V. O. (1970). *History of Russia Vol 3: The Rise of the Romanovs*. London: Macmillan.
- Kocka, J., & Haubt, H. G. (tarih yok). Comparison and beyond: Traditions, scope, and perspectives of comparative history. H. G. Haubt, & J. Kocka içinde, *Comparative and transnational history: Central European approaches and new perspectives* (s. 1-30). Berghahn.
- Kohn, H. (1983). *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*. İstanbul: Kervan Yayınları.
- Kolarz, W. (1961). *Religion in the Soviet Union*. London: MacMillan & Co., Ltd.
- Kotkin, S. (2014). *Russia's Perpetual Geopolitics: Putin Returns to the Historical Pattern*. Foreign Affairs.
- Kurat, A. N. (1987). *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Lanoszka, A. (2020). Russian Hybrid Warfare and Extended Deterrence in Eastern Europe. *International Affairs*, 92(1), 175–195.
- Laruelle, M. (2022). Illiberalism: A Conceptual Introduction. *East European Politics*, 38(2), 303-327. doi:<https://doi.org/10.1080/21599165.2022.2037079>

- Lenin, V. I. (1921). The New Economic Policy and The Tasks of the Political Education Departments Report to the Second All. Russia Congress of Political Education Departments. 03 29, 2025 tarihinde <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1921/oct/17.htm> adresinden alındı
- Lenin, V. U. (1979). Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı (6 b.). (M. Ardos, Çev.) Sol Yayınları.
- Lundestad, G. (1998). The United States and Western Europe Since 1945: From “Empire” by Invitation to Transatlantic Drift. Oxford University Press.
- Malysheva, D. (2015). Rossiya v Sredizemnomorye: Geopolitika i Sovremenniy Interes. Jurnal Mejdunarodnaya Jizny(11), s. 111-123.
- Markus, S. (2017). Oligarchs and Corruptions in Putin's Russia: Of Sand Castles and Geopolitical Volunteering. Georgetown Journal of International Affairs, 18(2), 26-32.
- Mawdsley, E. (2009). The Russian Civil War. Pegasus Books.
- McFaul, M., & Petrov, N. (2004). Between Dictatorship and Democracy Russian Post-Communist Political Reform. Washington: Carnegie.
- McNabb, D. E. (2016). Vladimir Putin and Russia's Imperial Revival. New York: Routledge. doi:<https://doi.org/10.4324/9781315084152>
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. Foreign Affairs, 93(5), 77-89.
- Melgunov, S. P. (1990). Red terror in Russia 1918-1923. Moscow: Postscriptum.
- Meyendorf, J. (1981). Byzantium and the Rise of Russia: A study of Byzantino-Russian Relations in the Fourteenth Century.
- Mohaney J. (2004). Comparative-Historical Methodology. Annual Review of Sociology. 30, 81-101.
- Mahoney, J., & Thelen, K. (Eds.). (2010). Explaining institutional change: Ambiguity, agency, and power. Cambridge University Press.
- Moskovenko, M. (2019). Kak Rossiya Vernulas v Mirovoy Okean. Nezavisimoye Voennoye Obozreniye, Nezavisimaya Gazeta.
- Müller, W. (1993). Plädoyer für die komparativen geisteswissenschaften. Paideuma: Mitteilungen zur Kulturkunde, 39, 7-23.
- Myers, S. L. (2015). The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin. Knopf.
- Nezihoğlu, H. (2007). Orta Asya Cumhuriyetlerinde Otoriterlik ve Tarihsel Kökenleri. Alatur Academic Studies(2), 14-19.
- Nichol, J. (2014, 03 31). Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests. Congressional Research Service. www.fas.org/sgp/crs/row/RL33407.pdf adresinden alındı
- Nikolskiy, A. (2017). Vedomosti. 03 30, 2025 tarihinde Novaya Voenno-Morskaya Doktrina Rossii Stavit Chrezmerniy Tseli: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2017/07/24/725414-voenno-morskaya-doktrina> adresinden alındı
- Nove, A. (1992). An Economic History of the USSR, 1917-1991. Penguin Books.
- Onay, Y. (2007). Batı'ya Direnen Devlet Rusya. İstanbul: YeniYüzyıl.
- Ostrogorsky, G. (2019). Bizans Devleti Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Özkan, G. (2020). Yakın Çevrden Uzak Çevreye: Rusya'nın Büyük Güç Politikasında Suriye'nin Önemi. *Kapadokya Akademik Bakış*, 4(40), 40-72.
- Pipes, R. (1974). *Russia Under the Old Regime (The History of Civilization Series)* (1 b.). Charles Scribner's Sons.
- Politico. (2022, 03 01). Putin's "Denazification" Claim Shows He Has No Case Against Ukraine. 03 30, 2025 tarihinde Politico: <https://www.politico.com/news/magazine/2022/03/01/ukraine-russia-history-distortion-denazification-00012792> adresinden alındı
- Pouncy, C. J. (1994). *Domostroi Rules for Russian Households in the time of Ivan the Terrible*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Prezident Rossii. (2012, 05 09). Vaenniy parad v čest 67-i godovsini velikoy pobedi. Prezident Rossii: <http://kremlin.ru/events/president/news/15271> adresinden alındı
- Putin, V. (2021, 07 12). Article by Vlademir Putin "On the Historical Unity of Russians and Ukrainians. 03 30, 2025 tarihinde President of the Russian Federation Website: , <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181> adresinden alındı
- Ragin, C. C. (1987). *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. University of California Press.
- Ria Novosti. (2015). Doktrina Predusmatrivayet Nazavisimosti RF v Oblasti Korablestroeniya. 03 30, 2025 tarihinde Ria Novosti: <https://ria.ru/20150726/1148701978.html?in=t> adresinden alındı
- Rokaw, T. B. (2020, 08 05). Tom Brokaw's groundbreaking interview with Russian President Vladimir Putin 20 years later -Part 1. 03 30, 2025 tarihinde NBCnews: <https://www.nbcnews.com/nightly-news/video/tom-brokaw-s-groundbreaking-interview-with-russian-president-vladimir-putin-20-years-later-part-1-89591365742> adresinden alındı
- Rubenstein, J., & Gribanov, A. (tarih yok). *The KGB File of Andrei Sakharov*. Annals of Communism.
- Rumer, E. B. (2007). *Russian Foreign Policy Beyond Putin*. London: Routledge.
- Rumer, E., Sokolsky, R., & Stronski, P. (2022). *Russia's War in Ukraine: Implications and Prospects*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Runciman, S. (1957). Byzantium, Russia and Caesaropapism. *Canadian Slavonic Papers*, 2(1), 1-10. doi:<https://doi.org/10.1080/00085006.1957.11417820>
- Sakwa, R. (2022). *Russia Against the Rest: The Post-Cold War Crisis of World Order*. Cambridge University Press.
- Schieder, T. (1965). Möglichkeiten und Grenzen vergleichender methoden in der Geschichtswissenschaft. *Historische Zeitschrift*, 200(3), 529-551.
- Service, R. (2007). *Comrades! A history of world Communism*. Harvard University Press.
- Shevtsova, L. (2003). Putin's Russia. *Carneige*: <https://carnegieendowment.org/2003/04/03/putin-s-russia-pub-9081> adresinden alındı
- Sinyavski, A. (1988). "Rus Milliyetçiliği" Günümüzde Rus Milliyetçiliği. (F. Arzık, & M. Aygen, Çev.) Ankara: Yeni Forum Yayınları.
- Skocpol, T., & Somer, M. (1980). The uses of comparative history in macrosocial inquiry. *Comparative Studiesin Society and History*, 22(2), 174-197.

- Snyder, J. L. (1977). *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND.
- Statista. (2024, 06 28). Ukrayna'daki savaş nedeniyle Rusya'ya uygulanacak yaptırımları - istatistikler ve gerçekler. 03 30, 2025 tarihinde Statista: <https://www.statista.com/topics/10518/sanctions-on-russia-over-the-war-in-ukraine/#topicOverview> adresinden alındı
- Tass. (2023, 12 14). Goal of denazifying Ukraine remains in place - Putin. 03 30, 2025 tarihinde Tss: <https://tass.com/politics/1720931> adresinden alındı
- Tauger, M. B. (2006). Stalin, Soviet Agriculture, and Collectivisation. F. Trentmann, & F. Just içinde, *Food and Conflict in Europe in the Age of the Two World Wars* (s. 109-142). Palgrave macmillan.
- Tilly, C. (1984). *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. Russell Sage Foundation.
- Tilly, C. (1989). *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. Russell Sage Foundation.
- Togan, A. Z. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Trenin, D. (2009). Russia's Spheres of Interest not Influence. *The Washington Quarterly*, 32, 3-22.
- Trenin, D. V. (2011). *Post-Imperium: A Eurasian Story*. Carnige.
- Tsygankov, A. P. (2003, 03). Mastering Space in Eurasia: Russia's Geopolitical Thinking After the Soviet Break-up. *Communist and Post-Communist Studies*, 36(1), 101-127.
- Tuminez, A. S. (2000). *Russian Nationalism since 1856: Ideology and the Making of Foreign Policy*. Rowman & Littlefield.
- van den Braembussche, A. A. (1989). Historical Explanation and Comparative Method: Towards a Theory of the History of Society. *History and Theory*, 28(1), 1-24. doi:<https://doi.org/10.2307/2505267>
- Walicki, A. (1987). *Rus Düşünce Tarihi 1760-1900 Aydınlanmadan Marxizöe*. (A. Şenel, Çev.) Ankara: V Yayınları.
- Walt, S. M. (2018). *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. Farrar, Straus and Giroux.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley.
- Wortman, R. (2000). *Scenarios of Power: Myth and Ceremony in Russian Monarchy*. Princeton.
- Zakaria, F. (2024). *The Rise of Putinism*. The Washington Post.